

מה נאכל בשנה השביעית: המעמד ההלכתי של הפירות והירקות שבשווקים בשנת השמיטה וסדרי עדיפות

תקציר השיעור

א. המעמד ההלכתי של הפירות והירקות בשווקים בשנת השמיטה

בשנת השמיטה יהיו בשוק כמה סוגים של פירות וירקות בעלי סיווג הלכתי שונה. נעמוד על סוגי הפירות והירקות ומעמדם ההלכתי.

1. פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית

◀ מהם התנאים להחלת קדושת שביעית על פירות וירקות?

שלושה תנאים לחלות קדושת שביעית על פירות וירקות: 1. גדל בשמיטה: בירקות - כל שנלקט בשביעית, בדגן וקטניות תירוש ויצהר - כל שהגיע לשליש גידולו בשביעית, פירות האילן - כל שחנט בשביעית. 2. גדל בארץ ישראל. 3. גדל בקרקע של יהודי.

על גידולים אלו התורה מצווה שתי מצוות: וְהִיְתָה שְׁבֵת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ, וְהַשְׁבִּיעַת תְּשַׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה. משמעות המצווה לְכֶם לְאֹכְלָהּ היא שיש איסור עשה "לאכלה ולא להפסד לאוכלה ולא לסחורה". בעל מגילת אסתר דייק בדברי רמב"ן שיש גם מצוות עשה חיובית באכילתם של פירות בקדושת שביעית (כעין מצוות אכילת תרומה לכוהנים), אך חלק עליו וסבר שאין מצווה באכילה. הראי"ה קוק הזכיר את דעת הרמב"ן, לעומת זאת החזון איש העמיד אף את דברי הרמב"ן שאין מצווה חיובית באכילתם. כמו כן יש מצוות הפקר גידולי השביעית - "והשביעית תשמיטה ונמשתה", שאין למנוע אחרים מליטול פירות שביעית ואסור לבעלים ליטול אלא כפי צורכם.

◀ האם יש גם גידולי שביעית האסורים באכילה (איסור ספיחין)?

חז"ל גזרו על גידולים שהדרך היא לזרוע אותם מדי שנה (גידולים חד-שנתיים) איסור אכילה, "איסור ספיחין", כדי שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזירעוני גניה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הם.

לדעת הרמב"ם כל שצומח בשביעית אסור באכילה. לדעה זו אין אוכלים כלל ירקות שדרך לזרועם בשנת השמיטה. דעת הר"ש היא שכל שהתחיל לגדול בשביעית אסור באכילה, אך ירק שגדל קצת בשישית והוסיף בשביעית לא נכלל בגזרת איסור ספיחין. לדעה זו כל הירקות והזרעים שנזרעו והתחילו לגדול בשנה השישית אפשר לאוכלם בשנה השביעית, אך יש להקפיד בהם על קדושת שביעית.

◀ שיווק וחלוקת פירות שביעית בזמן חז"ל ובימינו (פירות אוצר בית-דין)

פירות וירקות שהם קדושים בקדושת שביעית ניתן לשווקם ולחלקם לצרכנים באמצעות שליחי בית הדין (אוצר בית דין).

אפשרות זו כבר הוזכרה בתוספתא, שם מתואר שלוחי בית הדין יורדים לכרמים ומטעים ובוצרים וקוטפים ומכניסים את הפירות לאוצר שבעיר ומחלקים מהם בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו. התוספתא לכאורה נוגדת את ההלכה שאין בוצרים כדרך שבוצרים מדי שנה. הרבה ראשונים הזכירו את התוספתא וביארו שאפשר לקצור ולבצור כבכל שנה אם זה נעשה על ידי שליחי בית הדין לצורך הכלל. הרמב"ם לא הזכיר את התוספתא. הרדב"ז בתירוץ ראשון רצה לומר שאכן התוספתא לא נפסקה להלכה, ובתירוץ שני ביאר שהרמב"ם לא הביאה משום שהייתה נוהגת רק בראשונה ולא נהגו כך בימינו.

החזון איש נקט שאף הרמב"ם מקבל את תקנת אוצר בית הדין ומבאר שרק לבעלים אסור לבצור כדרך הבוצרים, אך לאחרים הבוצרים מן ההפקר מותר לבצור אפילו כמות גדולה, וכל שכן שלוחי בית דין שעושים בשל הפקר לטובת הציבור. וכן כתב הגר"ש ישראלי זצ"ל שאף לדעת הרמב"ם כל האיסור הוא הבלטת הבעלות שבדבר, וכל שנעשה במופגן על ידי שלוחי בית הדין שמראה שזמן ההפקר נאספו הפירות, כל עיקר האיסור אינו קיים. והוסיף לבאר שהרמב"ם לא הביא את התוספתא משום שאין בה חידוש הלכתי אלא רק פתרון מעשי, לכן לא הזכירה בספר המיועד לפסקי הלכה.

ומכיוון שהתוספתא מספרת שכך היה המנהג ונהגו למעשה כפי שתואר בתוספתא, על כן מנהג זה הוא עמוד גדול בהוראה ויש לפסוק כתוספתא וכפי שהביאו רוב הראשונים את התוספתא להלכה.

אוצרות בית דין בימינו מאפשרים לשלוחי בית הדין לעשות אף עבודות "לאוקמי פירא". ואף לשיטת הראי"ה קוק שאסר מלאכות "לאוקמי פירא" משום שהפירות הפקר ואין היתר לעשות מלאכות עבורם, האיסור חל רק על אדם פרטי, אך שלוחי בית הדין שהם נציגי הציבור והפירות שייכים לציבור יהיה מותר אף לדעת הרב קוק לעשות מלאכות "לאוקמי פירא".

אוצרות בית דין בימינו ממנים שלוחי בית דין לקיים לגדל ולאסוף גם ירקות שהתחיל גידולם קודם ראש השנה - נוקטים להלכה בדין ספיחין כשיטת הר"ש ולא כהרמב"ם (עיין לעיל). וכן נקט למעשה הגר"מ אליהו זצ"ל.

◀ פירות וירקות אלו יש לנהוג בהם קדושת שביעית וניתן לשווקם רק כאמצעות אוצר בית הדין ושלוחיו.

2. פירות וירקות איסום משנה שיטת

ישנה אפשרות להתכונן מראש ולשמור פירות משנה שיטת כדי למכרם בשנה השביעית. יש להעיר שהר"ש מבאר את התוספתא במתכונת זו, ששלוחי בית הדין ירדו בשנה השיטת לקצור ולבצור פירות שיטת כדי לשומרם ולחלקם לאחר שייתמו הפירות הגדלים בשמיטה.

◀ פירות וירקות אלו הן פירות שיטת החייבים בתרומות ומעשרות וניתן לשווקם כרגיל.

3. גידולים ממצע מנותק בתוך מבנה

ישנה אפשרות לגדל ירקות בשמיטה מבלי לעבור על איסורי המלאכה בשביעית, וזאת בשיטת הגידול במצעים מנותקים ובתנאי שהצמחים יהיו בתוך בית או חממה. אפשרות זו מבוססת על הספק בירושלמי אם חלים דיני שביעית בגידולים בתוך בית ועל דין זריעה בתוך עציץ לא נקוב, שבשאר מצוות התלויות

בארץ חיובם מדרבנן. למעשה, בזריעה בתוך בית הואיל ובזמננו שביעית הינה רק מדרבנן בעל פאת השולחן התיר. אך הראי"ה קוק אסר מכיוון שיש עדיין חיוב מצוות עשה של "ושבתה הארץ", והחזון איש אסר הואיל שעיקרו מן התורה. אך זריעה בעציץ שאינו נקוב, שבשאר מצוות עיקרה מדרבנן, במונח בתוך בית או חממה הרי זה ספק באיסור דרבנן ולכולי עלמא יהיה מותר, וכן פסקו החזון איש (בתוך בית), הגרש"ז אויירבך זצ"ל והגר"ש ישראלי זצ"ל.

◀ ירקות הצדלים כאצמנותק בתוך מכנה אינם קדושים בקדושת שביעית.

4. פירות וירקות על פי היתר מכירה

בשוק יהיו גם פירות וירקות שגידלו יהודים בשמיטה על פי היתר המכירה. ידוע הדין ההלכתי שנסב סביב היתר זה (ראה לעיל שיעור 9) שעמד על כמה נקודות. דעת המתנגדים: בעוון שמיטה גלינו מארצנו וחשיבות ההתיישבות בארץ ישראל היא בקיום המצוות, אין קניין לעכו"ם להפקיע את קדושת פירות שביעית, איסור "לא תחונם", מכירה ללא רישום בטאבו אינה תקפה. המכירה היא הערמה גדולה. דעת התומכים: שביעית בזמן הזה מדרבנן, בפירות נוכרי הגדלים בארץ ישראל אין קדושת שביעית, אין איסור "לא תחונם" כאשר המכירה לזמן קצוב וכאשר המכירה לתועלת היישוב, דאגה לכלל הציבור, מכירה תקפה גם ללא טאבו, הערמה במצוות דרבנן לפעמים מותרת. ונסכם בדברי הרה"ג אברהם אלקנה שפירא זצ"ל במאמר "הפולמוס מסביב להיתר המכירה" שקבע "שאם כי רבו חכמי התורה שנטו לחומרא, הרבנים מארי דארעא שנשארו בעול ההוראה של הציבור, הורו למעשה כפי הוראות הגאונים הנ"ל, שסמכו על היתר המכירה. וכפי שכתב הגרא"ד תאומים עוד בשמיטות הקודמות, שבזמן שהיה בחו"ל היה נוטה לאיסור, אבל כשעלה לארץ, נתמנה כרבה של ירושלים וראה את המצב כפי שהוא, שינה באמת דעתו להיתרא".

לאחר היתר מכירה, החקלאי יכול לעבוד שם כשליח של הגוי. ארבע המלאכות האסורות מדאורייתא - חרישה, זריעה, קצירה ובצירה - ייעשו על ידי נוכרי.

◀ פירות וירקות אלו אין בהם קדושת שביעית. והואיל ואחר האלאכה היה בידי ישראל, יש להפריש תרומות ומעשרות כלי ברכה.

5. פירות וירקות על פי היתר מכירה מגבולות עולי מצרים (הנגב המערבי)

יש להבחין בין ירקות הגדלים בגבולות עולי מצרים לאלה הגדלים בגבולות עולי בבל. ירקות הגדלים בגבולות עולי מצרים קדושתם למצוות התלויות בארץ היא רק מדרבנן, הואיל ומקומות שקידשו עולי מצרים קידשו לשעה ולא לעתיד לבוא. כמו כן פסק הרמב"ם שגזרת ספיחין בירקות ובזרעים אינה חלה על הגדל במקומות אלו. כמו כן נחלקו הראשונים אם יש קדושת שביעית בפירות שגדלו בגבול עולי מצרים. היתר המכירה במקומות אלו מרווח יותר, מכיוון שיש הסוברים שאין איסור "לא תחונם" בגבולות עולי מצרים, ולכולי עלמא יש לנוכרי קניין להפקיע במקומות אלו, ולכן הקניין של הנוכרי מפקיע את חיובי מצוות התלויות בארץ. לכן היתר מכירה במקומות אלו יותר קל. על כך כתב הגרש"ז אויירבך שאף המתנגדים יודו שהמכירה במקומות אלו חלה ותקפה.

לאחר היתר מכירה החקלאי יכול לעבוד בשדה. מעיקר הדין במקרה כזה מותר לעבוד שם גם את ארבע המלאכות האסורות מדאורייתא - חרישה, זריעה, קצירה ובצירה - על ידי יהודי, אבל יש מקום להדר שמלאכות החרישה והזריעה ייעשו על ידי נוכרים. וירקות הגדלים שם מותרים לכולי עלמא שכן אין שם איסור ספיחין.

◀ פירות וירקות אלו אין בהם קדושת שביעית. הואיל ואמר האלמאכא היה בידי ישראל יש להפריש מהם תרומות ומעשרות בלי ברכה (כבכל השנים).

6. פירות וירקות המיובאים מחוץ לארץ

יבוא ושיווק של פירות וירקות מחוץ לארץ בשמיטה מותר רק על ידי הסתמכות על היתר מכירה, שכן חכמים אסרו מכירה ושיווק של פירות מחוץ לארץ משום מראית עין, ורק אם ניכר שהם מחוץ לארץ, כגון מינים שאינם גדלים בארץ, מותר. מתוך כך פסק הראי"ה קוק שרק לאחר שפקעה קדושתם של פירות שגדלו בארץ באמצעות היתר מכירה, אפשר לשווק אף פירות חוץ לארץ.

◀ לחוששים לתוקפו של "היתר המכירה" יש בעיה לשווקם. בפירות ובירקות אלה אין קדושת שביעית ואין חיוב הפרשת תרומות ומעשרות מהם.

7. פירות וירקות מנוכרי בארץ ישראל

פירות שנקנו מנוכרי בארץ ישראל, חלקו הב"י והמבי"ט אם יש בהם קדושת שביעית, וכתב פאת השולחן שהמנהג המקובל הוא כדעת הב"י שאין בהם קדושה. אך כיום יש בשיווק פירות וירקות אלו בעיה אחרת - אסור להחזיק ידי עכו"ם ולעודד אותו לזרוע בשביעית, וחתימת הסכמים לקניית תוצרת אין לך החזקתם בידיים גדולה מזו. כמו כן יש לדון אם הקרקע שהגוי מגדל בה אינה שלו אלא גזולה מיד ישראל או אדמות מדינה שמא יש בגידולים אלו איסור ספיחין. כמו כן יש לחשוש לאיסור "לא תחונם" שכן בשיווק זה מגבירים את חוזהם בארץ לא רק בשמיטה אלא אף בשנים הבאות.

◀ פירות וירקות אלו יש בעיה לשווקם. בפירות אלו אין קדושת שביעית ולא חיוב תרומות ומעשרות, אך יש לדון בירקות שמא יש בהם איסור ספיחין.

ב. מהו סדר עדיפויות שיש לנקוט בשנת השמיטה?

◀ עדיפות פירות היתר מכירה על פירות הנוכרי

הראי"ה קוק כתב במפורש על עדיפות פירות היתר מכירה על פירות הנוכרים בא"י: "עטי תרעד בידי למעשה הנבלה אשר נעשתה כעת לאחינו יושבי המושבות... נמצאו חותרי מחתרת, אשר יעצו בסתר לקנות דוקא מהגויים, ולהרים קרן צרינו, השוחקים על משבתנו, איך שאנחנו בעצמנו רודפים את אחינו בני בריתנו, אי שמים... אין לשער גודל החרפה וחלול השם ועוצם הרשעה שיש בזה. דמי לבבי כסיר ירתחו, וכאבי עד לשמים מגיע, מהמצב האיום הזה, מהנפילה של תורה ויראת שמים אמיתית שיש בענין זה".

◀ ראוי לצמצם את פתרון היתר מכירה

מצד שני הראי"ה קוק רצה לצמצם את היתר המכירה רק במקומות הנצרכים וסבר כי מי שיכול להשבית ראוי שיעשה כן, והוסיף: "אבל עלינו לעשות הכל בדרך שלו' ובדרך כבוד ואהבה, לשמו יתברך ולאה"ק וליושבים עליה ועובדים את אדמתה, לא באימים ובהפחדות משונות ובצעקות ומריבות".

◀ עדיפות פירות אוצר בית דין וגידולי מצע מנותק על פירות היתר מכירה

הגר"ש ישראלי כתב שהפתרון של שיווק פירות וירקות באמצעות אוצר בית דין וכן שיווק גידולי מצע מנותק בחממות נמצא כפתרון מעולה יותר וזאת מבלי לערער על תוקף ההיתר המכירה שוודאי נצרך עדיין בדברים מסוימים.

לאור מגמה זו נראה שבזמן שאין אפשרות לשווק פירות וירקות דרך אוצר בית דין או ירקות שגדלו במצעים מנותקים בחממות, ראוי לשווק תוצרת מגבולות עולי מצרים לאחר היתר מכירה שמעמדה ההלכתי עדיף על תוצרת מגבולות עולי בבל לאחר היתר מכירה.

◀ לאור דברים אלו מקורות השיווק של פירות וירקות כמסגרת אוצר הארץ הם:

- ירקות איסוס משנה שישית (מתאים לירקות קשים: תפוחי אדמה, בצל וגזר).
- ירקות ופירות אוצר בית דין הקדושים בקדושת שביעית.
- ירקות שגדלו בחממות מצעים מנותקים.
- ירקות מהנגב המערבי (בחורף אוצר בית דין, בקיץ יעשה גם היתר מכירה לחומרא על פי הראי"ה קוק). וירקות מהערבה (מדרום לים המלח עד אילת) כולל היתר מכירה לחומרא (על פי הראי"ה קוק).

מקורות לשיעור 11

א. המעמד ההלכתי של פירות וירקות הקיימים בשווקים בשנת השמיטה

בשנת השמיטה יהיו בשווקים כמה סוגים של פירות וירקות בעלי סיווג הלכתי שונה. נעמוד על סוגי בפירות והירקות ומעמדם ההלכתי.

1. פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית

 ויקרא פרק כה (פרשת בהר)

- (י) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך.
(ז) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל.

 שמות פרק כג (פרשת משפטים)

- (י) ויש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה.
(יא) והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה בן תעשה לכרמך לזיתך.

 ויקרא פרק כה (פרשת בהר)

- (כ) וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו.
(כא) וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשית את התבואה לשלש השנים.
(כב) וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה תאכלו ישן.

< מהם התנאים להחלת קדושת שביעית על פירות וירקות?

שלושה תנאים לחלות קדושת שביעית בפירות וירקות

1. גדל בשמיטה:
בירקות - כל שנלקט בשביעית.
בדגן וקטניות תירוש ויצהר - כל שהגיע לשליש גידולו בשביעית.
פירות האילן - כל שחנט בשביעית.
2. גדל בארץ ישראל.
3. גדל בקרקע של יהודי.

מה מנחות הקדושה?

1. יש מצווה באכילתם של הפירות

 הרמב"ן השגה ג' לספר המצוות

מצווה שלישית שאמרה תורה בפירות שביעית, והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה ודרשו לאוכלה ולא לסחורה. וזה דבר תורה הוא כמו שאמרו באחרון שלע"ז נמצא פורע חובו בפירות שביעית והתורה אמרה לאוכלה ולא לסחורה. וכן מקומות רבים מן התלמוד בא כלשון הזה. ונכפלה זאת המצווה באמרו יתברך "ואכלו אביוני עמך" ולא אמר לאביוני עמך תעזוב אותם כמו שאמר לעני ולגר תעזוב אותם בלקט ושכחה אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכל מקום. והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה.

 מגילת אסתר על השגת הרמב"ן ג

ונראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמה שדרשו חכמים לאוכלה ולא לסחורה אין פירושו שיהא מצווה באכילתם רק לאכילה הותר לכם ולא לעשות בהם סחורה. וראה שאין באכילתם מצווה ממה ששינונו בפ"ח משביעית מ"ג "שביעית ניתנה לאכילה ושתיה וסיכה וכ"ו" ולא קאמר שביעית מצווה באכילה ושתיה וכ"ו.

 שבת הארץ פ"ו הלכה א אות ב

ויש מי שנראה מדבריו שיש בכלל זה המצווה לאכול פירות שביעית ויש אומרים שאין שום מצוה באכילתן אלא שבא הכתוב לאסור בהם דברים שחוץ מאכילתן כמו הפסד וסחורה.

 חזון איש שביעית סי' יד ס"ק י ד"ה מש"כ

מה שכתב לעיל דאין מצווה לאכול פירות שביעית ראיתי במגילת אסתר בהוספת עשין של הרמב"ן עשה ג' שפירש דעת רמב"ן היפוך מזה, אבל כוונת רמב"ן דאיסור סחורה הוא ממניין עשין כמבואר בדבריו ז"ל אבל אין עשה באכילתן...

מנחות המצווה לכם לאכלה, שיש בה "איסור עשה" לאכלה ולא להפסד לאכלה ולא לסחורה. בעל מגילת אסתר דייק בדברי רמב"ן שיש גם מצות עשה חיובית באכילתם (כצ"ח מצוות אכילת תרומה לכוהנים), אך חלק עליו וסבר שאין מצווה באכילה. הרא"ה קוק הזכיר את דעת הרמב"ן, לעומת זאת החזון איש העמיד אף את דברי הרמב"ן שאין מצווה חיובית באכילתם.

2. הפירות הפקר

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כד

מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונמשתה, וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכ"מ שנאמר ואכלו אביוני עמך, ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר, חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין...

יש מצווה להפקיר את גידולי הפסיעות: "ופסיעות תשאטנה ונטשתה", כאן למנוע אחרים מליטול פירות פסיעות ואסור להעלים ליטול אלא כפי צרכם.

3. איסור סחורה

4. איסור השחתה (הפסד)

5. אסור לעבד פירות שביעית בצורה לא מקובלת.

אסור לאכול פירות שביעית בצורה לא מקובלת

6. מותר להשתמש בפירות שביעית שימוש הדומה לאכילה

7. אסור לייצא פירות שביעית לחוץ לארץ

8. מצוות ביעור פירות שביעית

9. פירות שביעית פטורים מהפרשת תרומות ומעשרות

◀ האם יש גם גידולי שביעית האסורים באכילה (איסור ספיחין)?

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד

הלכה א

כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית, בין מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו ושניהם נקראו ספיח, בין מן העשבים והירקות שעלו מאיליהן ואין להן זרע הכל מותר לאכלו מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה...

הלכה ב

ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה, ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה, שלא ילך וזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית.

הלכה ג

הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות והעשבים שאין זורעין אותם רוב האדם כגון הפיגם והירבוזין השומים וכל כיוצא בהן, אבל הירקות שדרך רוב האדם לזרעם בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהם והמלקטן מכין אותו מכת מרדות.

ספחים העולים בשדה בור ובשדה ניר ובשדה כרם ובשדה זרע מותרין באכילה, ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין אדם זורע מקומות אלו, שדה בור אין אדם נפנה לשם, ושדה ניר רוצה הוא בתיקונה, ושדה כרם אינו אוסר כרמו, ושדה זרע הספחים מפסידין אותה, וכן התבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו.

ר"ש שביעית פ"ט מ"א

ובירק אזלינן בתר לקיטה כדפרישית אבל לעניין איסור ספחים דנפקא לן מדכתיב מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף משמע דתחילת גידול בעינן בשביעית אבל ירק שגדל קצת בשישית והוסיף בשביעית הנהו ספחי שישית מיקרו ולא ספחי שביעית. אע"ג דבתבואה ודאי דדינה בתר שליש אם לא הביאה שליש בשישית אסורה משום ספחי שביעית...

חז"ל גזרו על גידולים שדרך לצרוע אותם מדי שנה (גידולים חד שנתיים) איסור אכילה - "איסור ספוחין" - כדי שלא ילך ויצרע תבואה וקטניות וציראונן שנה בתוך שדהו הסתר, וכשיצאח יאכל מהם ויאמר ספחים הם.

לדעת הרמב"ם כל הצומח בשביעית אסור באכילה. לדעה זו אין אוכלים כלל ירקות שדרך לצרועם בשנת השמיטה. לדעת הר"ש כל שהתחיל לגדול בשביעית אסור באכילה, אך ירק שגדל קצת בשישית והוסיף בשביעית לא נכלל בצירית איסור ספוחין. לדעה זו כל הירקות והצומח שנצטו והתחילו לגדול בשנה השישית אפשר לאוכלם בשנה השביעית, אך יש להקפיד בהם על קדושת שביעית.

◀ שיווק וחלוקה של פירות שביעית בזמן חז"ל ובימינו (פירות אוצר בית דין)

אוצר בית דין בזמן חז"ל

תוספתא מסכת שביעית פרק ח

בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו ונותן לו מהן מזון שלש סעודות' והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר.

הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין עודדין אותן ועושין אותן דבילה וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלין בוצרין אותן ודורכין אותן בגת וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן זתים שלוחי בית דין שוכרין פועלין ומוסקין אותן ועוטנין אותן בית הבד וכונסין אותן בחביות.

ומכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלקין מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו.

מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו ומוציא ומניח על ביתו ואומ' אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו.

רמב"ן ויקרא פרק כה פסוק ז

ועשו להם תקנות מדבריהם, בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר, מתחילת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאייהו ומכניסין אותן לאוצר, וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של (קציר) [קצין] ועת הבציר הגיע, ב"ד שזכרים פועלים ובוצרין ומוסקין ולוקטים כל אותו המין ודורכים ומוסקין בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים, ונותנים לאוצר שלהן, ואלו הפירות המכונסים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבוערין הם מן הבית, ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד ב"ד ולאכלן. וכל זו התקנה והטורה של ב"ד, מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה.

וכשאין אוצר בעיר ולא בית דין, והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר, הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור, ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם. וזו היא שביעית שאוסרת במינה במשהו לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרים (נח, א), מפני שיש לה היתר בביעור מביתו.

התוספתא הוזכרה גם בפירושי הר"ש והרא"ש שביעית פ"ט מ"ח.

הרמב"ם לא הזכיר את לשון התוספתא.

כיצד הותרה הבצירה לשלוחי בית הדין, הרי לכאורה עוברים על איסור בצירה שהוא מצאוריתא?

הגדרת איסור קצירה ובצירה

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ז

הלכה א

כל שתוציא הארץ בשנה שביעית... הכל מותר לאכלו מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה... וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצר ולא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה, ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל.

הלכה ב

הפירות שיוציא האילן בשביעית לא יאספם כדרך שאוסף בכל שנה שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור, ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבוצרים לוקה.

הלכה ג

וכיצד עושה תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל מייבשן בחרבה, ולא ידרוך ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה, ולא יעשה זיתים בבית הבד, אבל כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר וטוחן בבית הבד ובקוטב ומכניס לבד קטנה, וכן בשאר הדברים כל שיכול לשנות משנה.

הלכה ד

מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה, וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יפקיר

הכל ויד הכל שוין בכ"מ שנאמר ואכלו אביוני עמך, ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר, חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין, ואם הביא יתר מזה מותר.

רדב"ז שמיטה ויובל פ"ז ה"ג ד"ה מחלקן

והשמיטת הך תוספתא דהיו שלוחי בית דין יוצאין וכ"ו לפי שאינה הלכה, אי נמי שאינה אלא בראשונה שהיו שם בית דין אוצריין ומחלקין וכתב משנתנו כצורתה.

חזון איש שביעית סי' יא ס"ק ז

דהא אין דורכין בגת ובבית הבד ולא קושיא היא כלל שכבר פי' הרמב"ן דהוא מדרבנן וקרא אסמכתא ועיקרו שלא יבוא לידי שימור ואין האזהרה אלא על הבעלים או מי שזכה מן ההפקר אבל שלוחי ב"ד שעושיין בשל הפקר לטובת הצבור שרי.

חזון איש שביעית סי' יב ס"ק ה ד"ה דעת

...אבל דעת הר"מ פ"ד ה"א והכ"ב, דהקוצר כדרך הקוצריין והבוצר כדרך הבוצריין לוקה, ומשמע אפילו מן המופקר קאמר, וקרוב הדבר שאין לאו זה אלא בקוצר שדהו אבל קוצר שדה אחרים מדין הפקר אינו בכלל האזהרה.

חזון איש שביעית סי' יב ס"ק ו ד"ה ומהא דתניא

ומשמע בתוספתא שם שבוצריין הכל בבת אחת ולא מעט מעט. ויש ראייה מכאן דאף לדעת הר"מ אין איסור רק בבעלים.

הגר"ש ישראלי, חוות בנימין ח"א (עמ' סח ד"ה ונראה)

אבל לרמב"ם שכל עיקר האיסור הוא כשעושים כדרך שעושים כל השנה, אם כן הדריכה בגת של הענבים וכל כיו"ב הם באיסור תורה, איך הותר להם לשלוחי ב"ד, אלא ע"כ מפני שכל האיסור הוא - הבלטת הבעלות שיש בזה, וכל שנעשה במופגן על ידי שלוחי ב"ד שמראה שמן ההפקר זה נאסף כל עיקר האיסור אינו קיים.

הגר"ש ישראלי, חוות בנימין ח"ג (עמ' תרכ"ב ד"ה הרי לנו)

אגב וזה נראה שייסביר לנו את תוכן השמטת הרמב"ם שלא הביא התוספתא הזו שיש בה ענין גדול להלכה כנ"ל בהבדל הקיים בין אדם האוסף לצורך עצמו לבין שלוחי ב"ד העושים בשליחות ב"ד לצורך הציבור שכן מאחר שהגדרת איסור המלאכות הללו הוא מצד הבלטת הבעלות כשנעשות בדרך הרגילה כדרך הקוצרים והבוצרים ודבר זה אינו אלא כשעשה זאת לצורך עצמו ולא כן כשעושים בתור שלוחי ב"ד לצורך הציבור הרי פשוט שאין בו משום איסור א"כ אין כאן חידוש הלכה כלל אלא הבנתה כפשוטה... ע"כ אין בתוספתא רק גדר של סיפור מעשה כיצד יושמו הדברים בפועל ולא היה ענין להביאם בספר המיועד להלכות.

הרהר ראלונים הכירו את התוספתא וביארו שאפשר לקצור ולבצור פירות שביצת כבכל שנה אם הדבר נעשה על ידי שליחי בית הדין לצורך הכלל. הרמב"ם לא הכיר את התוספתא. הרדב"ז בתירוץ ראשון רצה לומר שאכן התוספתא לא נפסקה להלכה, ובתירוץ שני ביאר שהרמב"ם לא הביא חסום שהייתה נוהגת רק בראשונה ולא נהגו כך בימינו.

החזון איש נקט שאף הרמב"ם מקבל את תקנת אוצר בית הדין ומבאר שרק לבצלים אסור לבצור בדרך הבוצרים, אך לאחרים הבוצרים מן ההפקר מותר לבצור אפילו כמות גדולה, וכל שכן **שלוחי בית דין שצוין בשל הפקר לטובת הדיבור**. וכן כתב הגר"ש ישראל'ל צ"ל שאף לדעת הרמב"ם כל האיסור הוא **הבלטת הבצלות** שבדבר, וכל שנעשה במופץ על ידי שלוחי בית דין שמראה מן ההפקר נאספים הפירות כל עיקר האיסור אינו קיים. והוסיף לבאר שהרמב"ם לא הביא את התוספתא **חסום שאין בה חידוש הלכתי אלא רק פתרון מעשי** לכן לא הזכירה בספר המיועד לפסקי הלכה.

ומכיוון שהתוספתא מספרת שכך היה המנהג לעשות יש לפסוק כתוספתא, וכפי שהביאו רוב הראשונים את התוספתא להלכה.

אוצר בית דין בימינו

בימינו בית הדין ממנה שליחים גם כדי לקיים ולעדל את הפירות (אוקמי פירא) ולא רק לאסוף אותם, כיצד הדבר מותר?

לשיטת החזון איש

אין שום בעיה שהרי מלאכות "לאוקמי פירא" מותרות בשמיטה.

לשיטת הרב קוק

שמלאכה "לאוקמי פירא" אסורה.

כתב הגר"ש ישראלי - חוות בנימין ג' סי' צח

יש לציין בסיפוק שהולך וחודר הרצון לשמור על קיום שנת השמיטה כהלכתה, וזה תוך המגמה של צמצום השימוש בהיתר המכירה... בדברינו הבאים נייחד את הדיבור על הרחבת השימוש במעור של שלוחי בית דין שיכול לפתור במידה חשובה את השימוש ההלכתי הנכון ביבול של עצי פרי, שישמרו בקדושתם, ועם זאת החקלאי יוכל למצוא מסביב לזה אמצעי מכנים לקיום...

...הרי לנו שהפועלים העושים במלאכה מטעם בית דין עושים את כל המלאכות הדרושות בדרך שעושים בכל השנים ללא כל שינוי [כשזה לאוקמי]... הוי אומר שאין המלאכות אסורות מצד עצמן (דוגמת שבת) אלא מה שיש בביצועם בדרך הרגיל משמעות הסותרת את הבלטת היותן פירות הפקר...

ובקונ"א... כותב [הרב]: 'כל מה שהוא בשביל הפירות אסור לעשות גם עבודה של לאוקמי של שנה זו, רחמנא אפקרינהו...' - נלע"ד אחר העיון שכולם מסכימים ליסוד דבריו [של החזון איש] כשה נעשה ע"י שלוחי בית דין...

בית דין ממנה שלוחי בית דין לקיים לגדל ולאסוף את הירקות שגידולם התחיל קודם ראש השנה - נוקטים להלכה כדין ספיחין כשיטת הר"ש ולא כהרמב"ם.

הג"ר מרדכי אליהו זצ"ל, מאמר מרדכי ושבת הארץ סי' כג עמ' תרטז

ומכל מקום, אף שדעתי מעולם לא היתה נוחה בדין זה של 'אוצר בית דין' בימינו, הצנעתי את דעתי משום 'הנה להם לישראל...' וכיום דעתי שעדיף לקנות דרך 'אוצר בית דין' מאשר לקנות ישירות מירקנים שאינם יודעים את דין 'הבלעה' בשביעית.

אוצרות בית דין בימינו מאפשרים לשלוחי בית דין לעשות אף עבודות "לאוקמי פירא". ואף לשיטת הראי"ה קוק, שאסר מלאכות "לאוקמי פירא", הואיל והפירות הפקר אין היתר לעשות מלאכות עבורם, והאיסור הוא רק לאדם פרטי אך שלוחי בית דין, שהם נציגי הציבור והפירות שייכים לציבור, אף לדעת הרב קוק יהיה מותר לעשות מלאכות "לאוקמי פירא".

בימינו אוצרות בית דין ממנים שליחים לקיים לגדל ולאסוף גם ירקות שגידולם התחיל קודם ראש השנה, נוקטים להלכה כדין ספיחין כשיטת הר"ש ולא כהרמב"ם (עין לעיל). וכן נקט למעשה הר"מ אליהו זצ"ל. פירות וירקות אלו יש לנהוג בהם קדושת שביעית וניתן לשווקם רק באמצעות אוצר בית דין ושלוחיו.

2. פירות וירקות איסוס משנה שיטית

ישנה אפשרות להתכונן ולשמור פירות השנה השיטית ולמכרם בשנה השביעית. ולשיטת הרש"ס זה הוא אוצר בית דין שהיה בזמן חז"ל - שמרו פירות שיטית לקראת השנה השמינית.

הר"ש סיריליאו (שביעית פ"ט הלכה ה)

וה"פ כל מי שהיה מביא פירות (לימון) לתוך ידן דאית בהו קדושת שביעית... דבתר לקיטה אזלינן בהו מיד בכניסת תשרי, הילכך נותנים לו מהן מזון ג' סעודות וכל זה היה בתחילת שנה שביעית.

וכל פירות האילן דאין בהן קדושת שביעית בשנת שביעית דהא בתר שלישי אזלינן בהו ושליש דידהו קמי ר"ה היה, והינו דקתני הגיע זמן גבי תאנים וענבים וזיתים דבההוא זמן קא מיירי והא דלא קתני תבואה נמי, משום דאין דרך לבזבז הלחם ואין אוכלין ממנו אלא כפי הצורך משא"כ פירות. וצריך להם סדר ספוק ב"ד ובהני דלית בהו קדושה משמרין תחת ידן דב"ד עד מוצאי שביעית כשבא עליהן ביעור דאיסורא דאזי באותו זמן יהא להן מה לאכול,

ובשביעית יכולין לתקן פירות האילן דשיטית בכל עובדין דחול. והינו דקתני ברישא נותנים לו מזון ג' סעודות ובסיפא קתני ומחלקים מהם לכא"פ לפי ביתו. ובה הסדר כשבא כילוי פירות של שביעית

בימים של מוצאי שביעית יהא להם מה לאכול מכל הפירות כסדר סיפוק ב"ד כדמפ' ואוכלין בשמינית כל עיר ועיר מפירות שישית ע"י ב"ד שבעיר שיש להן אוצר בית גדול לכל העיר ואוכלין כל העיר מן אותו אוצר אבל פירות האילן דשביעית גופיהו בזמנם בתחילת השנה השמינית יתקן כל אחד כדין השנויין במשנתנו זיתים בקוטבי אבל לא בבית הבד... ובין כך ובין כך עד שבאין פירות ותבואת שמינית אוכלים מפירות שישית שהניחו האוצר אם היה להן דעת לשומרן.

ישנה אפשרות להתכונן ולשמור פירות משנה שישית ולמכרם בשנה השמינית. לדעת הרש"ס התוספתא מתבארת במתכונת זו, שאלוהי בית הדין ירדו בשנה השישית לקצור ולבצור פירות שישית כדי לשמורם ולחלקם לאחר שייתאו הפירות הגדלים בשמיטה.

פירות וירקות אלו הינם פירות שישית החייבים בתרומות ומעשרות וניתן לשווקם כרגיל.

3. גידולים ממצע מנותק בתוך מבנה

אפשרות נוספת היא לגדל ירקות בלא קדושת שביעית במצעים מנותקים בתוך חממות.

1. שביעית בעציץ לא נקוב

 רמב"ם הלכות כלאים פרק א הלכה ב

ואחד הזורע או המנכש או המחפה כגון שהיתה חטה אחת ושעורה אחת או פול אחד ועדשה. אחת מונחין על הארץ וחיפה אותן בעפר בין בידו בין ברגלו בין בכלי הרי זה לוקה, ואחד הזורע בארץ או בעציץ נקוב, אבל הזורע בעציץ שאינו נקוב מכין אותו מכת מרדות.

 רמב"ם הלכות תרומות פרק ה הלכה טז

התורם מפירות הגדלין בארץ על הגדלין בעציץ נקוב, או מפירות עציץ נקוב על הגדלין בארץ תרומתו תרומה, תרם משאינו נקוב על הנקוב תרומתו תרומה ויחזור ויתרום...

יש לציין שההלכות שביעית לא מצאנו הלכה מפורשת לעניין עציץ לא נקוב, מכל מקום בהלכות אחרות הוא חייב מדרבנן.

2. שביעית בבית

 תלמוד ירושלמי מסכת ערלה פרק א ה"ב

ר' יוחנן בשם ר' ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות דכתי' עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה ובשביעי' צריכה דכתי' ושביתה הארץ שבת לה' וכתוב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור.

פאת השלחן שביעית כ סע' כד

אילן שנטעו בתוך הבית הרי זה ספק אם נוהג בו כל דיני שביעית.

פאת השלחן שביעית כ ס"ק נב

לקמן ביררתי דרבינו והאחרונים הכריעו דשביעית בזמן הזה דרבנן ולפ"ז האיבעיא לקולא.

שבת הארץ קונטרס אחרון סי' ג

והכונה היא, דלשון שדה משמע: ולא מה שבבית, אבל כאן, אצל מצוות עשה דשביתה, דלא כתיב שדה, שיש לומר דיש מצוות עשה גם בנטעו בתוך הבית... וכיון שיש להסתפק, שמא עיקר הבעיא היא אם עובר על ל"ת, אבל בעשה אולי פשיטא דעבר, כיון דלא כתיב בה שדך וכרמך, ע"כ אין להקל שלא במקום הפסד.

שבת הארץ פ"א ה"ג

אילנות וצמחים שבתוך הבית, ספק הוא אם יש בהם איסור משום שביעית, אפילו באלו האבות והתולדות המפורשים. ובשביעית בזמן הזה דרבנן יש להקל במקום הפסד.

חזון איש שביעית סי' כב סע' א

ועיקר היסוד של פאת השלחן ז"ל להקל בספיקא לדין אינו מוכרע די"ל כיוון דעיקר הספק בדאורייתא ואזלינן לחומרא ממילא לדין אזלינן לחומרא...

3. < עציץ לא נקוב בבית

חזון איש שביעית סי' כב סע' א

ונראה דעציץ שאינו נקוב ועומד תחת תקרת הבית יש להקל טפי... את"ל דזורע בבית דרבנן י"ל דבעציץ אינו נקוב לא גזרו כיוון דגם בזורע אינו אלא דרבנן ואחרי שכבר הורה זקן הפאה"ש להקל אף בזורע בבית המיקל בעציץ שאינו נקוב בבית יש לו במה לסמוך.

סדר שביעית פרק ב (נמצא בסוף ספר שנת השבע, הרב קלמן כהנא זצ"ל)

עציצים שאינם נקובים הנמצאים בבית, אין בהם קדושת שביעית כלל. ומותר לזרוע בהם ולהשקותם בשביעית. אך אסור להוציאם חוץ לבית או לגזוזטרא שאינה מקורה. הפירות הגדלים בגזוזטרא שאינה מקורה, אף אם הם בעציץ, יש בהם כל דיני שביעית. וגזוזטרא מקורה דינה כבית. וצריך להקפיד שכל הצמח יהיה תחת התקרה ולא יצא אף חלק ממנו מחוץ לתקרה. מרפסת המקורה, שיש לה שלוש קירות, כל אחד בגובה עשרה טפחים, דינה כבית. ואם אין לה קירות ספק הוא אם יש לה דין בית או לא.

בצאת השנה חוזר יב עמ' מח ב', ב'.

עציץ שאינו נקוב אפילו כלי עץ או חרס הנמצא בתוך בית דהיינו מקום מקורה עם מחיצות מסביב או אפילו אם אין אלא מקורה בלבד (והוא בגובה של י' טפחים) מותר לזרוע, לשתול ולהרכיב בו בשביעית. הפירות הגדלים בו אינם קדושים בקדושת שביעית, והם חייבים בתו"מ בלי ברכה.

הגרש"ז אוירבך זצ"ל (מכתב)

הננו לפרסם בזאת דעתנו שירקות העלים הגדלים במצעים מנותקים בחממות גוש קטיף והעומדים תחת פיקוח תלמידי חכמים ויר"ש הינם כשרים לאכילה לכתחילה ללא חשש שביעית. אין בירקות אלו קדושת שביעית.

ישנה אפשרות לגדל ירקות בשמיטה מבלי לעבור על איסורי האמלאכה שביעית, וכאן השיטת הגידול במצעים מנותקים ובתנאי שהצמחים יהיו בתוך בית או חממה. אפשרות זו מבוססת על הספק בירושלמי אמ חלים דיני שביעית בגידולים בתוך בית ועל דין זריעה בתוך עציץ לא נקוב, שבשאר מצוות התלויות בארץ איסורו מדרבנן. למעשה, בזריעה בתוך בית, הואיל ובצמחנו שביעית הינה רק מדרבנן, התיר בעל פאת השולחן. אך הראי"ה קוק אסר מכיוון שיש עדיין חיוב מצוות עשה של "ושבתה הארץ", והחזון איש אסר הואיל שעיקרו. מהתורה אך זריעה בעציץ שאינו נקוב, שבשאר מצוות עיקרה מדרבנן, האונח בתוך בית או חממה היא ספק באיסור דרבנן ולכאילן עמא יהיה מותר, וכן פסקו החזון איש (בתוך בית), הגרש"ז אוירבך זצ"ל והגר"ש ישראל זצ"ל.

ירקות הגדלים במצע מנותק בתוך חממה אינם קדושים בקדושת שביעית.

4. פירות וירקות ע"פ היתר מכירה

דעת המתנגדים

- בעוון שמיטה גלינו מארצנו
- חשיבות ארץ ישראל, קיום המצוות
- אין קניין לעכו"ם להפקיע
- איסור "לא תחונם"
- מכירה ללא טאבו
- הערמה ופיקציה

דעת התומכים

- שביעית בזמן הזה דרבנן
- בפירות נוכרי הגדלים בארץ ישראל אין קדושת שביעית
- מכירה לזמן
- מכירה לתועלת היישוב
- דאגה לכלל הציבור
- מכירה תקפה גם ללא טאבו
- הערמה במצוות דרבנן - מותרת

הרה"ג אברהם אלקנה שפירא זצ"ל במאמר "הפולמוס מסביב להיתר המכירה" (הקדמה לקטיף שביעית)

...בכל השמיטות הבאות חזרה תופעה זו. היתה התעוררות רבה בין ת"ח לדון בבעיות ההלכתיות של השמיטה. בדרך כלל הצביעו על הקשיים ההלכתיים של ההיתר של גאוני הדור. אולם הרבנים הנושאים בעול ההוראה לשוב היהודי, חזרו למעשה להיתרים הנ"ל. ולאחר פטירת הגרא"י קוק זצ"ל המשיכו לנהוג כהוראותיו הרה"ר שבאו במקומו יחד עם חברי מועצת הרה"ר, הגרצ"פ פראנק והגר"ר כץ וכו' וכן כל הרבנים הספרדים במועצה, הגר"ע הדאיה והגר"י עדס וכו'. לאחר פטירת הגרא"י קוק התעורר שוב בתוקף רב הפולמוס בענין השמיטה, ועמד בראשו הגאון בעל "חזון איש", שהחל אז לפרסם ספריו הגדולים בהלכות זרעים. הוא התנגד למתן ההיתר, וכדי להקל על האפשרות של שמירת שביעית, חידש הרבה חידושים בהלכה זו שלא ידעו מזה קודם. ע"י כך נפתח פתח למבקשי עצתו בין החקלאים, ביחוד בקיבוצים של פא"י, להקל עליהם את שמירת השמיטה כדי חייהם. וכבר נכתבו ע"ז כמה חיבורים, ועל ידו נתרומם באמת קרן לימוד תורה של זרעים בבלי וירושלמי בסדר זרעים בכלל ובשביעית בפרט. אולם אין להכחיד, שרק מיעוט קטן בין חקלאי הארץ נהגו, למעשה, כפי הוראותיו, ורוב הישוב החדש נהג כפי שנהג קודם.

כאמור, קו בולט בנידון הוא, שאם כי רבו חכמי התורה שנטו לחומרא, הרבנים מארי דארעא שנשאנו בעול ההוראה של הציבור, הורו למעשה כפי הוראות הגאונים הנ"ל, שסמכו על היתר המכירה. וכפי שכתב הגרא"ד תאומים עוד בשמיטות הקודמות, שבזמן שהיה בחו"ל היה נוטה לאיסור, אבל כשעלה לארץ, נתמנה כרבה של ירושלים וראה את המצב כפי שהוא, שינה באמת דעתו להיתרא.

נסכם בדברי הרה"ג אברהם אלקנה שפירא זצ"ל על מצמד פירות היתר המכירה, שקבע "עלם כי רבו חכמי התורה שנטו לחומרא, הרבנים מארי דארעא בעול ההוראה של הציבור, הורו למעשה כפי הוראות הגאונים הנ"ל, שסמכו על היתר המכירה. וכפי שכתב הגרא"ד תאומים עוד בשמיטות הקודמות, שבזמן שהיה בחו"ל היה נוטה לאיסור, אבל כשעלה לארץ, נתמנה כרבה של ירושלים וראה את המצב כפי שהוא, שינה באמת דעתו להיתרא".

לאחר היתר מכירה, החקלאי יכול לעבוד שם כשליח של הא"י. ארבע המלאכות האסורות מדאורייתא - חרישה, זריעה, קצירה ובצירה - ייעשו על ידי נוכרי.

פירות וירקות אלו אין בהם קדושת שביעית. והואיל ואמר המלאכה היה בידי ישראל, יש להפריש תרומות ומעשרות בלי ברכה.

5. פירות וירקות על פי היתר מכירה מגבולות עולי מצרים (הנגב המערבי)

◀ קדושת ארץ ישראל למצוות התלויות בארץ באבולות עולי מצרים הינה מדרבנן.

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ה

כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא, והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שישמכו עליהם עניים בשביעית, ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות.

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ז

אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים, מרקם שהוא במזרח א"י עד הים הגדול, מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון...

כסף משנה הלכות תרומות פרק א הלכה ט

ועל מ"ש דאשקלון חוץ לארץ, יש לתמוה דבספר יהושע ובספר שופטים משמע שהיא מא"י ועוד דבירושלמי מני בתחומי א"י שהחזיקו עולי בבל גניא דאשקלון וקאמר עלה אשקלון עצמה מן מה דתני גניא דאשקלון הדא אמרה אשקלון כלחוץ משמע שהיא חוץ לכיבוש עולי בבל והיא תוך כיבוש עולי מצרים ועוד דאמרינן התם שנמנו עליה לפטרה מהמעשרות וכתבו רבינו בסמוך אלמא מכיבוש עולי מצרים היא והיאך כתב כאן שהיא חוצה לארץ ואפשר לומר שיש בה א"י ויש בה חוץ לארץ.

אין איסור ספיחין באבולות עולי מצרים.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כו

כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה, וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אע"פ שהוא אסור בעבודה בשביעית, הספיחין שצומחין בו מותרים באכילה, ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית.

◀ יש סוברים שאין קדושת שביעית בפירות הפזלים באבולות עולי מצרים.

רש"ס (שביעית פ"ו הלכה א ד"ה נאכל ולא נעבד)

דקסבר האי תנא דקדושת יהושע קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא כדאמרינן בפ"ק דחולין דהנהו דלא כבשו עולי בבל הניחום כדי שישמכו עליהם עניים בשביעית לגור דמה שיצא בקרקע ישראל אין קדושת שביעית ובשמינית נמי אין בה ביעור ושרי באכילה אבל עבודת קרקע דכתיב בהדיא באורייתא לחוד לא הקלו בה ושאר קדושות שביעית לא אחמירו...

◀ יש הסוברים שאין איסור "לא תחונם" במקומות שלא נתקדשו על ידי עולי בבל.

מנחת חינוך מצווה צד אות ד

ודוקא מה שהוא ארץ ישראל המקודשת, או בכיבוש שני מה שכבש עזרא, כי מה שלא החזיקו עולי גולה אינו קדוש.

« הכרעת הפרש"ז אוירבך 35"ל לזכי פירות וירקות הפזלים באקוואות אלן לאחר היתר המכירה.

מנחת שלמה, ח"ג סי' קנח אות ד; הר המור, עמ' צד

[נוסח השאלה מספר הר מור: האם אחרי מכירת הקרקעות - יבולי המקומות האלה הם נשרים למהדרין? הינו גם לאלה שאינם סומכים על ההיתר הכללי]

היבולים של המקומות שהחזיקו בהם רק עולי מצרים ולא עולי בבל, אע"פ שיש סוברים בדעת הר"ש ריש פ"ו משביעית, דכמו שהוא סובר דפטירי מביעור כך לא נוהג כלל שום קדושת שביעית בפירותיהם, מ"מ אין הלכה כן, ואף גם לשטה זו נוהג שם דין תשמיטתה ונטשתה של הפירות, וכ"ש דאסורים בעבודת הארץ, וממילא מובן שגם שם זקוקים להיתר המכירה, לא רק משום עבודת קרקע דאסור שם וכו' אלא גם משום קדושת הפירות ושמיטת הפירות. ומה ששאל אם במקומות הנ"ל מועיל ההיתר גם לדעת המתנגדים, הנימוקים של המתנגדים שייכים גם שם. אך אלה שלא רצו לסמוך על ההיתר מפני שסוברים דגם בזה"ז שביעית דאורייתא ולכן לא רצו לסמוך על הערמה בדאורייתא, הם יכולים שפיר לסמוך על ההיתר באותם המקומות אשר לכו"ע רק מדרבנן (גם במקומות המסופקים). כמו כן אין נוהג איסור ספיחין באותם המקומות ורבים סוברים דגם מה שנזרע בעבירה חשיב רק כספיחין ולכן חושבני שגם המתנגדים למכירה צריכים רק להחמיר ולנהוג קדושת שביעית בפירות הנלקחים משם. אבל התבואה והירקות מותרין שפיר באכילה ואין טעם לחשוב ולאסור גם שם משום ספיחין.

הרב יהודה הלוי עמיחי שליט"א (אמונת עיתן 103) "שביעית בנגב המערבי"

- א. אזור הנגב המערבי שוכן באזור שקדוש בקדושת עולי מצרים לעניין מצוות התלויות בארץ.
- ב. אין להתיר בו עבודת קרקע בשביעית.
- ג. קדושת הפירות מסופקת, ויש להחמיר בה.
- ד. אם ימכרו שם את הקרקע בהיתר מכירה, אין כל בעיה בפירות. היתר המכירה באזור זה מבוסס היטב, ואפילו המערערים על היתר המכירה הרגיל יכולים להקל בו.
- ה. לאחר היתר מכירה החקלאי יכול לעבוד שם. מעיקר הדין במקרה כזה מותר לעשות שם גם את ארבע המלאכות שאסורות מדאורייתא – חרישה, זריעה, קצירה ובצירה – על ידי יהודי, אבל יש מקום להדר שמלאכות החרישה והזריעה ייעשו על ידי נוכרים.

יש להבחין בין ירקות הפזלים באקוואות עולי מצרים לבין הפזלים באקוואות עולי בבל. ירקות הפזלים באקוואות עולי מצרים קדושתם למצוות התלויות בארץ רק מדרבנן, הואיל ומקומות שקידשו עולי מצרים קידשו לשעה ולא לעתיד לבוא. כמו כן פסק הראמ"ם שזכר ספיחין בירקות ובצרעים אינה חלה על הפזל במקומות אלו. כמו כן נחלקו הראשונים אם יש קדושת שביעית בפירות שזדלו באקוואות עולי מצרים.

היתר המכירה במקומות אלו מרווח יותר, מכיוון שיש הסוברים שאין איסור "לא תחונם" בגבולות עולי מצרים, ולכאן עמא יש קניין להפקיע במקומות אלו, ולכן הקניין של הנוכרי מפקיע את חיובי מצוות התלויות בארץ. על כך כתב הרש"ז אויירבך שהמתנגדים יודו שהמכירה במקומות אלו חלה ותקפה.

לאחר היתר מכירה החקלאי יכול לעבוד בשדה. מעיקר הדין במקרה כזה מותר לעבוד שם גם את ארבע המלאכות האסורות מדאורייתא – חרישה, זריעה, קצירה ובצירה – על ידי יהודי, אבל יש מקום להדר שאלאכות החרישה והזריעה יעשו על ידי נוכריים. וירקות הגדלים שם מותרים לכאן עמא שכן אין שם איסור ספיחין.

פירות וירקות אלו אין בהם קדושת שביעית והואיל ואחר המלאכה היה בידי ישראל יש להפריש תרומות ומעשרות בלי ברכה (כבכל השנים).

6. פירות וירקות המיובאים מחוץ לארץ

יבוא פירות וירקות מחוץ לארץ מותר רק לאחר הסתמכות על היתר מכירה בגידולי ארץ ישראל.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ו הלכה ה

פירות חו"ל שנכנסו לארץ לא יהיו נמכרים במדה או במשקל או במנין, אלא כפירות הארץ אכסרה, ואם היו ניכרין שהם מח"ל מותר.

שבת הארץ פ"ד ה"ח (עיין עוד פ"ו ה"ה)

מיהו במקום שישראל הם שם הרוב – נראין הדברים שנוהג גם כן האידנא דין זה, שאפילו פירות של שביעית שהובאו מחוץ לארץ – אסור למכור אותן במידה במשקל ובמניין. ורק בזמן שמתירין להפקיע את האיסור שביעית על ידי מכירה לנוכרי – אז לא שייך מראית עין, כיוון שדין פירות הללו כפירות של נכרים, שכבר פשט בהם המנהג להקל, שאין נוהג בהן קדושת שביעית.

פירות וירקות מחוץ לארץ בשמיטה אינם מותרים אלא בהסתמכות על היתר מכירה. חכמים אסרו על מכירה ושיווק פירות מחוץ לארץ משום מראית עין, ורק אם הם נכרים שהם מחוץ לארץ, כגון מינים שאינם גדלים בארץ, מותר. מתוך כך פסק הראי"ה קוק שרק לאחר שגדלו בארץ נפקעה קדושתם על ידי היתר מכירה, אפשר לשווק אף פירות חוץ לארץ.

לחוששים לתוקפו של "היתר המכירה" יש בעיה לשווקם. בפירות ובירקות אלה אין קדושת שביעית ואין חיוב הפרשת תרומות ומעשרות מהם.

7. פירות וירקות מנוכרי בארץ ישראל

◀ מחלוקת רבי ורמב"ם אסור קדושה בפירות נוכרי בארץ ישראל

פאת השולחן שביעית פרק כג סע' יב

עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיו מותרים שלא גזרו ספיחין אלא מפני עוברי עברה והעכו"ם אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם. ומותרין לאכלם בלא קדושת שביעית וחייבים בתו"מ ויפריש מ"ע (כפתור ופרח וב"י ורמ"א ורדב"ז ומהר"ם חביב ושי"פ) ויש אומרים דאין מותרין רק בקדושת שביעית ופטורין מתו"מ (המב"ט והמהרי"ט) וסברא ראשונה עיקר. ומפרישין תו"מ ב ומ"ע לא ברכה, ודין התו"מ כדין תו"מ בשל גוי דמעשרין והן שלו רק התרומה כ"ש נותנה לכהן ות"מ מוכרה לכהן ומ"ר ומ"ע הן שלו.

◀ אין לעודד ולערום לשו"ל לעבוד בשביעית בקרקע בארץ ישראל.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ח הל' ח

מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית בדברים בלבד, כגון שראהו חורש או זורע אומר לו תתחזק או תצליח וכיוצא בדברים אלו, מפני שאינם מצווין על שביעית הארץ אבל לא יסעדנו ביד...

◀ האם יש איסורי ספיחין בקרקע עכו"ל.

רמב"ם שמיטה ויובל פ"ד הל' כט

עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עברה, והעכו"ם אינם מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם.

תורת הארץ (ח"ב פרק ג)

אבל בשאר קרקעות שביד העכו"ם – כו"ע ס"ל דאין קנין. וגם הקרקעות שהעכו"ם זכו בהם מהפקר ע"י חוק הממשלה שכל מי שיזכה בהם ויעבוד אותם יהיה שלו – מ"מ לכו"ע אמרינן בקרקעות אלו "אין קנין", דהא אצל הממשלה בעצמה לא נפקעו מקדושתם ולא עדיף כח הזוכים מכח הממשלה.

◀ קניית פירות נוכרי מארץ ישראל מחזקת את אחיזתם בארץ בשנים הבאות

מר ירחמיאל גולדין (יו"ר ועדת שמיטה במשרד החקלאות), אמונת עתיד 71 עמ' 64

יבול ממגדלים לא יהודים במדינת ישראל: צריך להעיר שהיקף תוצרת חקלאית זו, יכולה להגיע להיקף של עד 70 אלף טון ירקות בלבד. משרד החקלאות מעודד את הערבים הישראלים לייצר, מכיוון שבאופן זה הצורך ביבוא ירקות יקטן ומבחינת מדינת ישראל יש בכך רווח. ולכן משרד החקלאות יגדיל את מכסות המים לערבים ישראלים בעלי קרקעות בכדי שיוכלו להרחיב את כמות התוצרת החקלאית. היצור החקלאי של מגזר זה יגבר בכ-30%.

הבי" והמבי"ט חלקו בשאלה אם יש בפירות נוכרי בארץ ישראל קדושת שביעית, וכתב פאת השולחן שהמנהג המקובל הוא כדעת הבי"ט שאין בהם קדושה. אך כיום, יש בעיה אחרת שאסור להחזיק ידי עכו"ם ולעודד אותו לערוץ בשביעית, וחתימת הסכמים לקניית תוצרת אין לך החזקתם בידיים גדולה מזה. כמו כן יש לדון אם הקרקע שהגוי מנדל בה אינה שלו אלא גזולה מיד ישראל או אדמות מדינה שאם יש בגידולים אלו איסור ספיחין. כמו כן אם חוששים לאיסור "לא תחונם" בשיווק זה מגבירים את חזקתם בארץ לא רק בשמיטה אלא אף בשנים הבאות.

פירות וירקות אלו יש בעיה לשווקם, אין בהם קדושת שביעית ולא חיוב תרומות ומעשרות, אך יש לדון בירקות שאם יש בהם איסור ספיחין.

ב. מהו סדר עדיפויות שיש לנקוט בשנת השמיטה

עדיפות פירות היתר מכירה על פירות הנוכרים בארץ ישראל

אגרות ראי"ה שטז

ב"ה עה"ק יפו ת"ו, ה' תמוז תרע"ן.

לכבוד ידי"נ הרב הגאון פאר הדור מוהר"ר חיים ברלין שליט"א, שלו' וברכה.

עטי תרעד בידי למעשה הנבלה אשר נעשתה כעת לאחינו יושבי המושבות, כי אחרי אשר הוחזק הדבר עד כה, שלא לתן הכשר להגויים, כדי שלא לדחוק את רגלי ישראל המדוכאים ומיוגעים בעניים, ועיניהם תלויות למחיתם ע"פ פדיון הענבים, הנה עתה אחרי אשר נגמר הענין בדבר סכסוך שאלת השמיטה, שכל עיקרה באה לטובת אחינו בני המושבות – נמצאו חותרי מחתרת, אשר יעצו בסתר לקנות דוקא מהגויים, ולהרים קרן צרינו, השוחקים על משבתנו, איך שאנחנו בעצמנו רודפים את אחינו בני בריתנו, אי שמים.

אין לשער גודל החרפה וחלול השם ועוצם הרשעה שיש בזה. דמי לבבי כסיר ירתחו, וכאבי עד לשמים מגיע, מהמצב האיום הזה, מהנפילה של תורה ויראת שמים אמיתית שיש בענין זה. ירא נא כבוד גאונו לתקן את המעוות כפי היכולת.

וזאת למודעי, כי חשש גדול מצד ערלה וכלאי הכרם יש בכרמי הגויים, בשנים הללו, יותר ממה שהיה בימים הקדמונים. והרי אנו מוחזקים להשגיח על כרמי אחינו, בשמירה והשגחה מעולה. ואיכה זה עתה תהפך השורה, שנקח משל גויים, הבלתי מושגחים, רק כדי לרדוף עד הנפש את אחינו-בשרנו.

והנני בזה ידידו עוז דורש"ת באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

- ראו 3M3 את פתרון היתר המכירה

אגרות הראיה קעז

וזאת לדעת, שההיתר הנ"ל הנסמך על תיקון המכירה, שהוא נעשה רק בהוראת שעה ומצד ההכרח הגדול והעצום, לא נתן להשתמש בו כי אם במה שנוגע ממש לעיקר קיום המושבות ומעמדם בארץ הקודש, דהיינו: עבודת הקרקע המוכרחת ומכירת יכול הארץ והנאתה כדרך כל השנים.

אבל בכל הדברים שאינם נוגעים לעיקר יסוד הישוב, כגון: נטיעת גנות לשם פאר והרחבה וזריעת עניינים טפלים, שאינם מעלים ומורידים כל כך ביסוד מצב המושבות וכיו"ב, - חלילה לסמוך על זה ההיתר, שנאמר רק מפני דוחק הזמן. וראוי לנו לעשות זכר לשביעית לשבות על כל פנים מעבודת הארץ ככל מה שיהיה אפשר לנו בלא השבת סדרי מחית הישוב, ובפרט בדברים שהם רק בתור מותרות.

אגרות הראיה קפט

השי"ת היודע כל תעלומות רק הוא יודע את לבבי המר על גורל מצות השביעית, אשר בכל לבבי ונפשי, ובכל חיי רוחי ונשמותי, הנני משתוקק וצמא לחזקה ולהחזיר עטרה ליושנה, ועיני רואות איך שאנחנו רחוקים עדיין מלהוציא אל הפועל את הדבר הגדול הזה. וידעתי ברור, שאם לא יעשה ענין המכירה יעברו רבים מאד על כל איסורי שביעית בלי שום צד היתר כלל... הוכרחתי לסדר זה ההיתר למוכרחים להשתמש בו, כאשר עשו כן בשמיטות שעברו...

יראה השי"ת בענייני ויתקנו בעצת טובה מלפניו, שנוכל לעבדו על אדמת קדשו בלא שום מונע ומפריע כלל. ובשביל שידעתי שאפילו אם יאסרו את הדבר כל גאוני עולם לא ישמעו לזה. ורובם מפני ההכרח הגדול מאד, ע"כ חפצתי למעט בפרסום, כדי שלא תהי' להנהגה הזאת צורה של הסכמה כללית מגדולי ישראל, כ"א הנהגה שנוהג העם מצד דחקו, וחכמי הדור מוכרחים להעלים עין מטעם מוטב שיהיו שוגגין כו'. ...וע"ז לבי דוי על שאנו מוכרחים ללמד את העם להפקיע מצות שביעית, במקום שאנו חייבים תמיד להקים עדות ביעקב וללמד את ישראל להתחייב גם במצות שאפשר להפטר מהן, כמו ציצית ותרומ"ע ע"י הכנסה דרך גחון"ק וכיו"ב. ע"כ הנני מוכן בל"נ לעמוד על ימין כ"ג ידי"נ שליט"א ולהיות בצוותא עמו, אפילו לנסיעות רחוקות כמו לפריז וכיו"ב, אולי יחון ד', אולי ירחם עלינו, ונוכל להמציא לכה"פ עזר הגון לחלק גדול מאחינו היקרים, החפצים בכל לבם ונפשם לשמור את המצוה ולקיימה בלא שום הפקעה כלל. ואם חפץ ד' בידנו יצליח אז אין קץ לדבר הגדול הזה לקדושת שם שמים שיצא מזה בעז השי"ת, ולחזוק ימין יראי ד' שומעי בקול דברו, אבל עלינו לעשות הכל בדרך שלו' ובדרך כבוד ואהבה, לשמו ית' ולאח"כ קוליושבים עלי' ועובדים את אדמתה, לא באיומים ובהפחדות משונות ובצעקות ומריבות, כ"א פשוט להודיע שההיתר הוא מדוחק גדול מאד מאד, ואחר כל דחקו הוא הפקעה של מצוה, א"כ המצוה החביבה ההקדושה, שזכינו ב"ה אחרי משך הגלות המר והארוך שנוכל לקיימה על אדמת הקודש, חסרה היא לנו, ע"כ נעורר כל אשר נוכל כדי שיעלה דבר ד' בידנו ונוכל לקיימה, ולעזור לרבים להתחייב בה בלא פקפוק ולקיימה.

עדיפות פירות אזור בית דין וזיכוי מצאנו מנותק בחממות על זיכוי היתר מכירה

הגר"ש ישראלי חוות בנימין ח"ג סימן צח "על סידורים נאותים בשנת השבע"

עם התקרב שנת השמיטה, יש לציין בסיפוק שהולך וחודר הרצון לשמור על קיום שנת השמיטה כהלכתה. וזה תוך המגמה של צמצום השימוש בהיתר המכירה, כפי שהיה נהוג מאז התחדש היישוב מרוב דוחק של צורך הקיום. כבר תקופה די ארוכה בפרט מאז קום המדינה וריבוי היישובים החקלאיים הולכת ומתחזקת הנטייה למעט כמה שאפשר בשימוש בהיתר זה....

אקדים ואומר, שגם כיום לא ניתן לוותר באופן מוחלט על השימוש בהיתר המכירה, שכן צריך להדגיש, שמבחינה הלכתית אין פגם במכירה למרות שרבו המערערים עליה... ואשר על כן, כל עוד תהי' זו מצומצמת רק לשטחים קטנים ביותר, אין לראות בזה פגם, כדרך שלעתים ניתן להשתמש בשירות נכרים במקרים מסוימים אחרים.

בדברינו הבאים נייחד את הדיבור על הרחבת השימוש במעריך של "שלוחי בית דין", שיכול לפתור במידה חשובה את השימוש ההלכתי הנכון ביבול של עצי פרי, שהישמרו בקדושתם, ועם זאת החקלאי יוכל למצוא מסביב לזה אמצעי מכנים לקיומו. כן נדבר על השימוש בחממות לצורך גידול ירקות שקיומם הולך ומשתכלל, ועם בירור ההלכה של עניינם בשביעית, יינתן לראות בזה פתרון של ממש מבלי צורך לקנותם מערבים שהמשא ומתן עימם נעשה מסוכן וכמעט שאין להעלות זאת על הדעת.

...שלוחי בית דין... זוהי עצה הגונה שועדות השמיטה שיפעלו בשנה השביעית יתנהגו באופן זה ותהיה זו תקנה גם לצרכנים בערים וגם תקנה לחקלאים למצוא מחיתם מבלי שיצטרכו להיזקק לקופות של צדקה... חממות... ונעיר עוד שגם החזו"א מיקל בעצין שאינו נקוב בתוך הבית ומאחר שבעלי החממות מציעים יריעות ניילון על פני כל מרחב החממות לצורך כל ההידורים, בזה לכל הדעות הגידולים מותרים והמחמיר בזה אינו אלא מהמיקל במצוות וחי אחיך עמך מחזק די עם הנכר להרחיב ולחזק חנייתם בארץ וד"ל.

הראי"ה קוק כתב במפורש על עדיפות פירות היתר מכירה על פירות הנוכרים בארץ ישראל: "עטי תרעד בידי למעשה הנבלה אשר נעשתה כעת לאחינו יושבי המושבות... נמצאו חותרי מחתרת, אשר יעצו בסתר לקנות דוקא מהגויים, ולהרים קרן צרינו, השוחקים על משבתנו, איך שאנחנו בעצמנו רודפים את אחינו בני בריתנו, אי שמים... אין לשער גודל החרפה וחלול השם ועוצם הרשעה שיש בזה. דמי לבבי כסיר ירתחו, וכאבי עד לשמים מגיע, מהמצב האיום הזה, מהנפילה של תורה ויראת שמים אמיתית שיש בענין זה". מצד שני הראי"ה קוק רצה לצמצם את היתר המכירה רק למקומות הנצרכים ומי שיכול להשבית ראוי שיעשה כן, והוסיף "אבל עלינו לעשות הכל בדרך שלו' ובדרך כבוד ואהבה, לשמו יתברך ולאה"ק וליושבים עליה ועובדים את אדמתה, לא באיומים ובהפחדות משונות ובצעקות ומריבות".

הגר"ש ישראלי כתב ממגמה זו שהפתרון של שיווק פירות וירקות באמצעות אוצר בית דין וכן שיווק גידולי מצע מנותק בחממות כפתרון מעולה יותר מבלי לערער על תוקף היתר המכירה שוודאי נצרך עדיין בדברים מסוימים.

לאור מגמה זו נראה שכאשר אין אפשרות לשווק פירות וירקות דרך אוצר בית דין וגידולי מצעים מנותקים בחממות, ראוי לשווק פירות וירקות מגבולות עולי מצרים לאחר היתר מכירה, שמעמדם ההלכתי עדיף על פירות וירקות מגבולות עולי בבל לאחר היתר מכירה.

לאור הדברים, אלה מקורות השיווק של פירות וירקות במסגרת "אוצר הארץ":

- ירקות איסוס משנה שישית (מתאים לירקות קשים: תפוחי אדמה, בצל וגזר).
- ירקות ופירות אוצר בית דין הקדושים בקדושת שביעית.
- ירקות שגדלו בחממות במצעים מנותקים.
- ירקות מהנגב המערבי (בחורף אוצר בית דין, בקיץ ייעשה גם היתר מכירה לחומרא על פי הרב קוק זצ"ל).
- ירקות מהערבה (מדרום לים המלח עד אילת) כולל היתר מכירה לחומרא (על פי הרב קוק זצ"ל).

נספח**סוגי ירקות שאכלו חז"ל בשמיטה****איכה רבה פתיחתא יז**

רבי אבהו פתח (תהלים סט) ישיחו בי יושבי שער, אלו אומות העולם שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיות, ונגינות שותי שכר, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי... מכניסין את הגמל לטראיות שלהם והחלוקים שלו עליו והן אומרים אלו לאלו על מה זה מתאבל, והן אומרים היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם...

תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ו ה"ד

עולא בר ישמעאל בשם רבי חנינה רבי ורבי יוסי בר יהודה נחתון לעכו ואיתקבלון גבי רבי מנא אמר להן רבי עשה לנו לפס (תבשיל) אחד של ירק עבד ליה קופד (בשר) למחר אמר ליה עשה לנו לפס אחד של ירק עבד לון תרנגולת.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה ג

הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות והעשבים שאין זורעין אותם רוב האדם כגון הפיגם והירבוזין השוטים וכל כיוצא בהן, אבל הירקות שדרך רוב האדם לזרעם בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהם והמלקטן מכין אותו מכת מרדות.